

KLASIFIKACIJA PODRUČJA SVIJETA PREMA KARAKTERISTIKAMA PRIVREDNE RAZVIJENOSTI¹⁾

UVOD

U proučavanju fenomena privrednog rasta često je potrebno zemlje grupisati u veća područja koja se na neki način mogu smatrati privredno homogenim. Takva grupiranja obično se vrše na osnovu tradicionalnih geografskih cjelina, prije svega prema kontinentima (npr. u publikacijama Ujedinjenih naroda). Nije, međutim, potrebno posebno dokazivati da geografska komponenta, iako veoma važna, ne zadovoljava u određivanju privrednih cjelina. U poslednjoj deceniji radom međunarodnih organizacija prikupljeno je dovoljno podataka da se može izvršiti jedno kompleksnije klasificiranje zemalja svijeta u veća područja s približno izjednačenim privrednim karakteristikama. Ta klasifikacija može poslužiti za izgrađivanje ekonomske politike u odnosu na nerazvijeni dio svijeta, što je npr. zadatak koji se pred jugoslavensku delegaciju postavlja na narednom zasjedanju UNCTAD-a u proljeće iduće godine.²⁾ Sistematski pregled podataka također pomaže u sagledavanju položaja naše zemlje u svijetu, što je opet od interesa za pripremanje novog petogodišnjeg plana. Upravo navedenim akademskim i praktičnim razlozima motivisana je ova komunikacija.

Kao kriteriji za grupiranje zemalja u privredna područja uzeti su:

- (1) per capita društveni proizvod (u dolarima),
- (2) gustina stanovništva,
- (3) broj diplomiranih studenata na 100.000 stanovnika i
- (4) geografska neprekinutost područja.

Kriterij (1) pokazuje postignuti stupanj privrednog razvoja u užem smislu. Kriterij (2) daje jedan od značajnijih uslova pod kojima se privredni razvoj odvija. Kriterij (3) odražava kulturno-prosvjetnu razvijenost područja. Za ovu svrhu postotak pismenosti bio bi prikladniji, ali podaci o pismenosti nedostaju za mnoge zemlje, tako da je kriterij trebalo podesiti prema najviše zastupljenim podacima. I na koncu kriterij (4) odražava određenu bliskost u kulturi i tradiciji i svemu onom što se naziva historijskim naslijeđem. Ovaj kriterij nije mogao biti primjenjen jedino na posljednju grupu koja je geografski raznorodna. Osim ovih podataka o kriterijumima navodi se još nekoliko podataka koji bitno obilježavaju individualnost svake zemlje. Svi podaci navedeni su u tabelama na kraju članka.

Na osnovu ovih razmatranja 153 zemlje svijeta grupirane su u 10 grupa — područja. Područja su navedena redosljedom od najzaostaliјeg do najrazvijenijeg, a unutar svakog područja zemlje su navedene redosljedom veličine per capita dohotka. Svodni podaci za područja dani su u narednoj tabeli. Kod toga su podaci navedeni u dve varijante: kao medijani (čime se određuje tipična zemlja u nekom području) i kao agregati i prosjeci (čime se određuju karakteristike područja u cjelini).

¹⁾ U pripremanju statističkog materijala pomogli su mi asistenti Instituta Časlav Očić i Nikola Zelić i ja im se na trudu zahvaljujem. Rad je financirao Savezni zavod sa društveno planiranje.

²⁾ Odgovarajuću analizu o sadašnjoj situaciji i poželjnom tretmanu pojedinih grupa zemalja izvršio sam u radu »Prevladavanje jaza između bogatih i siromašnih naroda sa socijalističkog stanovišta«, *Encyclopaedia Moderna*, 14/1970., 26—33.

Područja svijeta prema privrednoj razvijenosti u 1968.

	Površina 000 km ²	Stanov- ništvo milioni	Gustina po km ²	Društvena proizvodnja		Prosječna god. stopa rasta 1961 — 1968		Broj diplo- miranih na 100000 stanovnika	
				ukupno mrd \$	per ca- pita \$	Društveni proizvod	Stonovniš- tvo		DP per capita
I. Afrika južno od Sahare:	M	3,4	15	0,25	115	3,6	2,5	1,2	3
	U	19710	235	12	106	3,4	2,3	1,1	4
II. Južna Azija:	M	123	160	12,3	100	4,7	2,5	2,3	39
	U	659	153	67	101	3,9	2,5	1,4	49
III. Kina:	U	743	77	69	93	2,1	1,5	0,6	..
IV. Istočna Azija:	M	5,2	63	1,12	165	4,4	2,7	1,8	25
	U	334	39	49	147	4,3	2,7	1,6	54
V. Afrika sjeverno od Sahare i Srednji istok	M	5,7	25	1,48	255	5,4	2,6	2,7	35
	U	191	13	46	241	5,4	2,4	3,0	40
VI. Južna Amerika	M	9,5	10	4,67	345	4,5	3,1	1,4	32
	U	179	10	70	392	4,0	2,8	1,2	33
VII. Karipsko područje	M	1,8	83	0,73	440	4,6	2,6	2,1	23
	U	87	28	41	471	5,9	3,2	2,7	38
VIII. Južna Evropa	M	8,8	75	6,44	730	6,9	0,9	5,9	74
	U	102	74	72	707	7,0	0,9	6,1	84
IX. Razvijena Evropa	M	9,9	111	17,6	1700	4,2	0,8	3,4	130
	U	587	23	841	1432	5,3	1,0	4,3	165
X. Ostale razvijene zemlje	M	20,7	16	24,9	2035	4,8	2,0	3,4	216
	U	360	12	1018	2832	5,3	1,4	3,9	360
Svijet	M	4,7	32	1,25	270	4,4	2,4	2,3	26
	U	3478	26	2299	661	5,1	1,9	3,2	111

M = medijan, U = područje ukupno

OSNOVNE KARAKTERISTIKE POJEDINIH PODRUČJA

Razmotrimo najprije karakteristike pojedinih područja.

(I) *Afrika Južno od Sahare*. Popularno zvana Crna Afrika sve do nedavno bila je pod kolonijalnom upravom, a neke zemlje su toj još i danas. To je nesumnjivo najnerazvijenije područje na svijetu. Pored niskog per capita dohotka i niskog prosvjetnog standarda karakterizira ga: mala gustina stanovništva, velik porast stanovništva, niska stopa rasta i velik broj malih država.

(II) *Južna Azija* ima podjednak per capita dohodak, ali desetak puta više diplomiranih studenata, što ukazuje na veliku kulturnu razliku koja ovo područje dijeli od Crne Afrike. U zemlji u kojoj je obrazovanje faktor rasta i proizvodni potencijali su veći. No Južna Azija je prenaseljena — ona je gušće naseljena i od Evrope — a porast stanovništva je i dalje velik tako da per capita proizvodnja raste otprilike istim tempom kao i u Crnoj Africi.

(III) Za *Kinu* su podaci veoma nesigurni, tako da nije izvesno da li je treba staviti prije ili poslije Južne Azije. Najverovatnije je sadašnji stupanj razvoja podjednak onom u Južnoj Aziji, a društveno-ekonomski rastom predstavlja faktor relativno bržeg razvoja u predvidivoj budućnosti. Ovo pitanje uslovalo je i položaj Kine u redosljedu područja.

(IV) *Istočna Azija* je heterogeno područje sa zemljama veoma različite veličine i privredne razvijenosti. Gustina stanovništva je osrednja, privredna razvijenost područja u cjelini osjetnije veća nego u prethodna tri područja, a i stopa rasta je viša.

(V) Mediteranske zemlje koje se nalaze na sjevernim rubovima Azije i Afrike dijeli ogromna privredna razlika od njihovih susjeda na ista dva kontinenta. Djelimično je tome razlog otkriće i rapidna eksploatacija nafte u prvoj polovini ovog stoljeća, što je ubrzalo njihov start u odnosu na njihove susjede. No te su zemlje, uz izuzetak Irana (i Izraela, koji više nije nerazvijena zemlja), vezane i zajedničkom arapskom kulturom. Zbog toga je opravdano da se formira posebno područje: *Afrika sjeverno od Sahare i Srednji Istok*. Kod toga tri zemlje — Sudan, Mauritanija i Turska — mogu biti različito klasificirane. Sudan i Mauritanija locirane su južno od Sahare s izmješanim arapsko-crnačkim stanovništvom i niskim stupnjem razvoja te bi stoga obje mogle biti uključene u Crnu Afriku. S obzirom na jaču izraženost arapske kulture klasificirao sam Sudan zajedno s ostalim arapskim zemljama. Slično bi Turska mogla biti uključena i u Južnu Evropu, ali su i ovdje u klasifikaciji prevagnuli kulturni kriteriji. Ovo područje karakteriziraju male države i mala gustina stanovništva (s izuzetkom Egipta), brz porast stanovništva i relativno brz rast.

(VI) *Južna Amerika* je rijetko naseljeno područje s malim brojem država čije teritorije su velike a brojnost stanovništva srednja. Stanovništvo raste brzo, a proizvodnja sporo.

(VII) *Karipsko područje* predstavlja u mnogočemu kontrast Južnoj Americi, iako se često oba područja nediskrimirano promatraju u okviru Latinske Amerike. Dvaput veći broj zemalja na skoro šest puta manjoj teritoriji no što je Južna Amerika čini da je u ovom području tipična zemlja i po teritoriji i po stanovništvu manja nego ma gdje drugdje u svijetu. Naselje-

nost je dosta velika, porast stanovništva je velik, ali je i rast brži no u Južnoj Americi. Napominjem da su iz ekonomsko-kulturnih razloga u ovo područje uključeni i Gijana i Surinan iako geografski pripadaju Južnoj Americi.

(VIII) *Južna Evropa* je privredno veoma ujednačena te sa zemljama srednje veličine i srednje gustine naseljenosti postiže najvišu stopu rasta među svim područjima.

(IX) *Zemlje razvijene Evrope* također su srednje veličine, ali je gustina naseljenosti znatno veća (prosjeak je deformiran uključivanjem Sovjetskog Saveza), porast stanovništva je spor, per capita stopa rasta proizvodnje relativno visoka, a u dohotku per capita i broju studenata zapaža se dramatična razlika u odnosu na prethodna područja. Ta razlika određuje i demarkcionu liniju između razvijenog i nerazvijenog dijela svijeta.

(X) Kao što je već napomenuto, *ostale razvijene zemlje* predstavljaju teritorijalno nejedinstveno područje. Ovdje su uključeni Sjeverna Amerika, Australija s Novim Zelandom kao i izolirana žarišta razvijenosti na dva nerazvijena kontinenta: Južnoafrička unija u Africi, Izrael i Japan u Aziji. Anglosaksonski dio ove grupe predstavljaju rijetko naseljene zemlje s velikim teritorijama i osrednjim stopama rasta. Izrael i, naročito, Japan su gusto naseljene zemlje s izuzetno visokim stopama rasta. U ovoj grupi živi nešto preko jedne desetine stanovništva svijeta, a proizvodi se blizu polovine ukupne proizvodnje. U 1969. god. tri najveće američke korporacije ostvarile su svaka promet veći od 15 mrd \$.³⁾ Uzme li se u obzir da je bruto proizvodnja otprilike dvaput veća od društvenog proizvoda, onda proizlazi da je godišnja vrijednost proizvodnje tih korporacija bila veća nego bruto proizvodnja čitavih narodnih privreda nekih 120 zemalja u svijetu.

NEKE ZAKONOMJERNOSTI KOJE PROIZLAZE IZ IZVRŠENE KLASIFIKACIJE

Prema teritoriji, područja variraju između 1,4 mln km² (Južna Evropa) i 28,9 mln km² (ostale razvijene zemlje) što predstavlja veliku neujednačenost. U pogledu broja stanovnika razlike su upola manje (87 miliona u Karipskom području i 743 miliona u Kini). A što se tiče ukupnog proizvedenog društvenog proizvoda razlike su velikim dijelom eliminirane te postoji velika ujednačenost unutar slijedećih triju grupa područja: Crna Afrika (25 mrd \$), ostale nerazvijene zemlje (od 41 mrd \$ u Karipskom području do 72 mrd \$ u Južnoj Evropi) i razvijene zemlje (841 mrd \$ u Evropi i 1018 mrd \$ u ostalim razvijenim zemljama). Ova posljednja grupa obuhvaća 1/4 svjetskog stanovništva i daje 4/5 svjetske proizvodnje. Ta diskrepanca čini osnovnu privrednu karakteristiku suvremenog svijeta.

Iste tri kategorije područja proizlaze i iz drugih podataka. U pogledu redosljeda razvijenosti postoje dva drastična diskontinuiteta: prvi dijeli u kulturno-prosvjetnom razvoju Crnu Afriku od ostalih nerazvijenih zemalja, a drugi dijeli ove potonje u kulturnom i u privrednom nivou razvoja od razvijenih zemalja. Stoga možemo govoriti o zemljama u inicijalnom stadiju

³⁾ *Ekonomski politika*, 13. septembar 1971., str. 46. Na čelu liste nalazi se General Motors s godišnjim prometom od oko 25 mrd \$.

razvoja (područje I), zemljama u razvoju (područja II do VIII) i razvijenim zemljama (grupa IX i X). Za svaku od ovih kategorija potrebno je odrediti poseban režim na svjetskom tržištu. Kod toga treba imati u vidu da su neke od zemalja u inicijalnom stadiju razvoja (Haiti, Jemen, Zapadni Irijan, Butan) zbog neizbježnih nesavršenosti klasifikacije uključene u drugu kategoriju, gdje im inače nije mjesto, da Kuvajt predstavlja poseban slučaj, a Južnoafrička unija predstavlja visokorazvijenu zemlju samo u svom proevropskom dijelu privrede.

Može se zapaziti tendencija da se stopa rasta povećava sa stupnjem razvoja, postiže svoj maksimum u Južnoj Evropi i onda se smanjuje.⁴⁾ Na taj način Južna Evropa predstavlja posebnu, prelaznu, kategoriju zemalja koje počinju ubrzano sustizati razvijeni dio svijeta. Taj prijelaz očituje se i u privrednom i kulturnom diskontinuitetu koji dijeli Južnu Evropu od ostalih nerazvijenih područja.

Stanovništvo pokazuje već poznatu osobinu brzog porasta kod nerazvijenih zemalja i sporog ili sporijeg porasta kod razvijenih, čime se razlike u tempu rasta — a s njima i jaz između razvijenih i nerazvijenih — povećavaju. I u tom pogledu kod Južne Evrope javlja se diskontinuitet.

Ako se pođe od činjenice da Zapadna Evropa i Sjeverna Amerika predstavljaju dva svjetska žarišta privrednog razvoja, onda se može očekivati da će razina razvijenosti biti viša kod područja u neposrednoj blizini tih žarišta, i niža kod udaljenijih područja. To očekivanje pokazuje se kao opravdano, jer su Južna Evropa, ostale mediteranske zemlje i karipsko područje razvijeniji od ostalih nerazvijenih područja, a i brže se razvijaju.

Pored uočenih zakonomjernosti, ispravnost klasifikacije možemo testirati i uspoređenjem medijana i prosjeka za pojedina područja i za svijet u cjelini. Za karakteristike kod kojih postoji zakonomjernost promjena (per capita društveni proizvod, porast stanovništva i per capita proizvoda, broj diplomiranih) razlika između medijana i prosjeka znatno je manja za pojedina područja nego za svijet u cjelini. Prema tome postignuto je da su područja izrazito privredno homogenija nego svijet u cjelini, što je i bio cilj klasifikacije.

POLOŽAJ JUGOSLAVIJE

Sretna je okolnost što se Jugoslavija nalazi u najekspanzivnijem području svijeta te to predstavlja povoljne uslove za njen razvoj. Po kulturno-prosvjetnoj razvijenosti (145 diplomiranih studenata na 100.000 stanovnika), privrednoj razvijenosti (700 \$ per capita) i ekonomskoj snazi (društveni proizvod od 14 mrd \$) Jugoslavija se u 1968. nalazila na 13-om, 40-om i 24-om mjestu. Po teritoriji je nešto veća od svjetskog prosjeka, a po stanovništvu je znatno veća od svjetskog prosjeka — koji je određen mnogobrojnim malim zemljama — te se nalazi na 28-om mjestu. Prema ovim podacima u svjetskim relacijama Jugoslavija nije mala zemlja — kako se to često ističe kad se pojave neke poteškoće i žele opravdati neuspjesi. Po svojoj ekonom-

⁴⁾ Ova zakonitost potanko je ekonometrijski ispitana za nekih 80 zemalja u još neobjavljenoj studiji Instituta ekonomskih nauka, »Veza između nivoa razvijenosti i stope privrednog rasta.«

skoj snazi Jugoslavija premašuje Pakistan (123 miliona stanovnika), Indoneziju (113 miliona stanovnika), Tursku, sve latinsko-američke zemlje izuzev Brazila, Argentine i Meksika, sve južnoevropske zemlje izuzev Rumunije i Španije, te Irsku, Mađarsku, Austriju, Finsku, Južnu Afriku i skandinavske zemlje (izuzev Švedsku). Jugoslavenska proizvodnja veća je od ukupne agregirane proizvodnje 40 zemalja Crne Afrike. Međutim, s druge strane treba imati također u vidu da je jugoslavenska bruto proizvodnja od oko 28 mrd \$ godišnje svega dvadesetak procenata veća od godišnjeg prometa General Motorsa.

U razdoblju 1952—1960. Jugoslavija je postigla najbržu na svijetu stopu rasta⁵⁾ i iz začelja probila se na čelo južnoevropskih zemalja. Onda se tempo rasta usporava pa su u međuvremenu Jugoslaviju pretekle Španija, Grčka, Bugarska i Rumunija. U poslednjoj deceniji stopa rasta spustila se na svjetski prosjek te se sada naši susjedi razvijaju brže od nas.

*Institut ekonomskih nauka,
Beograd*

Branko HORVAT

⁵⁾ Usp. Z. Popov, »Kretanje privrednog razvoja u svetu«. *Ekonomska analiza*, 1—2/1970., 101—12.

STATISTIČKI DODATAK

	1	2	3	4	5	Prosečna godišnja stopa rasta		7	8	9
						Društveni proizvod u 100000 \$ 1968.	Ukupni Stanov- nišтво DP 1968.			
	Površina km ²	Stanovnika (u 1000) 1968.	Gustina per km ² 1968.		per capita (US \$) 1968.		(1961—1968)			Broj diplomiranih na 100000 stanovnika
<i>I. Afrika južno od Sahare</i>										
1. Burundi	27834	3406	122	1703	50	2.0	0.0	2.0	2.0	0.6
2. Gornja Volta	274200	5175	19	2587	50	2.3	2.2	0.1	0.1	0.6
3. Somalija	637657	2745	4	1647	60	4.2	4.0	0.2	0.2	0.4
4. Malavi	117800	4285	36	2135	60*	4.8	2.6	2.2	2.2	3
5. Ruanda	26338	3405	129	2384	70	4.6	3.1	1.5	1.5	3
6. Čad	1284000	3460	3	2076	70*	0.0	1.5	-1.5	-1.5	3
7. Niger	1267000	3806	3	2664	70	2.0	3.6	-1.6	-1.6	3
8. Etiopija	1221900	23900	20	16730	70	4.6	2.0	2.6	2.6	4
9. Lesoto	30355	910	30	728	80	4.1	2.9	1.2	1.2	5
10. Dahomej	112622	2571	23	2057	80	4.0	2.9	1.1	1.1	0.7
11. Tanzanija	939700	12508	13	10006	80	3.7	2.5	1.2	1.2	3
12. Nigerija	923768	62650	68	43855	80*	2.1	2.4	-0.3	-0.3	2
13. Gvineja	245857	3795	15	3416	90	5.4	2.7	2.7	2.7	2
14. Mali	1240000	4787	4	4308	90	3.4	2.1	1.3	1.3	0.8
15. Kongo, Dem. Rep.	2345409	16730	7	15057	90	1.8	2.1	-0.3	-0.3	2
16. Gambije	11295	350	31	350	100	1.9	2.0	-0.1	-0.1	2
17. Botsuana	600372	611	1	611	100	3.8	3.0	0.8	0.8	2

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
18. Togo	56000	1772	32	1772	100	3.1	2.6	0.5	3	G
19. Malgaška Republika	587041	6500	11	6500	100	2.2	2.4	-0.2	3	P
20. Kap. Vord ostrva	4033	245	61	270	110	0.8	2.6	-1.8	3	P
21. Uganda	236036	8133	34	8946	110	3.6	2.5	1.1	3	P
22. Komaro Ostrva	2171	260	120	312	120	8.2	3.7	4.5	3	P
23. Centr. Afr. Rep.	622984	1488	2	1786	120	1.8	2.4	-0.6	3	P
24. Kenija	582644	10209	18	13272	130	4.3	2.9	1.4	5	F
25. Kamerun	475442	5562	12	7787	140	3.3	2.2	1.1	1	E
26. Siera Leone	71740	2475	34	3713	150	2.8	1.3	1.5	4	H
27. Mauritanija	1030700	1120	1	2016	180	13.1	11.3	1.8	4	P
28. Senegal	196192	3685	19	6265	190*	0.7	2.1	-1.4	8	F
29. Angola	1246700	5362	4	10188	190	3.4	1.3	2.1	9	P
30. Mozambik	783030	7274	9	14548	200	4.9	1.3	3.6	9	P
31. Gana	238537	8376	35	16752	200	2.0	2.7	-0.7	11	H
32. Liberija	111369	1130	10	2373	210	2.4	1.7	0.7	9	H
33. Zambija	752614	4080	5	8976	220	6.6	3.0	3.6	0.9	G
34. Portugal. Gvineja	36125	529	15	1217	230	4.5	0.2	4.3	4	P
35. Mauricijus	2045	810	396	1863	230	0.7	2.5	-1.8	3	H
36. Kongo, N. R.	342000	870	3	2001	230	3.7	1.5	2.2	4	P
37. Južna Rodezija	389361	4670	12	10274	230*	3.1	3.2	-0.1	4	E
38. Ekvator. Gvineja	28051	281	10	731	260	6.4	1.8	4.6	11	P
39. Obala Slonovače	322463	4100	13	10660	260	7.6	2.8	4.8	11	P

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
40. Swaziland	17363	395	23	1106	280	8.2	2.8	5.4	11 P
41. Gabon	267667	480	2	1968	410	1.6	0.9	0.7	11 P
42. Reunion	2510	426	170	2599	610	7.3	2.9	4.4	18 F
Medijana	270933	3433	15	2485	115	3.6	2.5	1.2	3
Za čitavo područje	19710925	235326	12	250209	106	3.4	2.3	1.1	4
II. Južna Azija									
43. Pakistan	985304	123163	125	123163	100	5.7	2.6	3.1	39 G
44. Indija	3268090	523893	160	523893	100	3.5	2.5	1.0	52 E
45. Cejlon	65610	11964	182	21535	180	4.7	2.4	2.3	22 D
Medijana	985304	123163	160	123163	100	4.7	2.5	2.3	39
Za čitavo područje	4319004	659020	153	668591	101	3.9	2.5	1.4	49
III. Kina									
46. N. R. Kina	9561000	730000	76	657000	90	1.8	1.5	0.3	..
47. Tajvan (Formoza)	35961	13466	374	36358	270	9.5	3.0	6.5	152 H
Medijana	9596961	743466	77	693358	93	2.1	1.5	0.6	
Za čitavo područje									
IV. Istočna Azija									
48. Zapadni Irian	448000	896	2	448	50	0.8	2.6	-1.8	..
49. Butan	47000	750	16	450	60	1.9	2.0	-0.1	..
50. Burma	678033	26389	39	18472	70	3.7	2.1	1.6	17 E

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
51. Portugal. Timor	14925	580	39	464	80	2.9	1.5	1.4	P 17
52. Nepal	140797	10700	76	8560	80	2.1	1.8	0.3	P 17
53. Indonezija	1904345	112825	59	112825	100	3.2	2.4	0.8	P 17
54. Laos	236800	2825	12	2825	100	2.6	2.4	0.2	P 17
55. Severni Vijetnam	158750	20700	130	18630	100*	5.5	3.2	2.3	P 17
56. Kambodža	181035	6557	36	7868	130*	4.0	3.4	0.6	P 17
57. Južni Vijetnam	173809	17414	100	22638	130	4.6	2.7	1.9	H 14
58. Tajland	514000	33693	66	50540	150	7.7	3.1	4.6	G 21
59. Južna Koreja	98608	30470	309	54846	180	8.3	2.7	5.6	G 139
60. Filipini	300000	35993	120	64787	180	4.2	3.4	0.8	D 180
61. Papua i Nova Gvineja	575000	2300	4	4830	210	4.9	2.4	2.5	P 104
62. Severna Koreja	120538	13000	108	32500	250	9.5	2.6	6.9	P 104
63. Makao	16	274	16563	740	270	11.5	6.2	5.3	P 104
64. Fidži	18036	505	28	1667	330	2.5	3.1	-0.6	B 28
65. Malezija	1298250	10386	8	34274	330	7.4	3.1	4.3	H 70
66. Mongolija	1565000	1210	1	5203	430	-3.8	3.0	0.8	P 112
67. Riukiu	2196	965	439	5597	580	10.5	1.2	9.3	H 155
68. Singapur	581	1988	3422	13916	700	6.3	2.5	3.8	H 194
69. Hong Kong	1034	3927	3798	27882	710	11.2	3.1	8.1	H 69
Medijana	166279	5242	63	11238	165	4.4	2.7	1.8	25
Za čitavo područje	8476753	334347	39	489962	147	4.3	2.7	1.6	54

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
<i>V. Afrika severno od Sahare i Srednji Istok</i>										
70. Jemen	195000	5000	26	3500	70	4.1	2.1	2.0	3	P
71. Avganistan	647497	16113	25	12890	80	1.7	2.0	-0.3	3	F
72. Sudan	2505813	14770	6	14770	100	2.5	2.9	-0.4	9	G
73. Južni Jemen	287683	1195	4	1434	130*	-2.6	2.3	-4.9	34	P
74. UAR	1001449	31680	32	53856	170	4.0	2.5	1.5	89	G
75. Maroko	445050	14580	33	27702	190	3.3	2.9	0.4	51	P
76. Sirija	185180	5738	31	12050	210	6.3	2.8	3.5	49	H
77. Tunis	164150	4660	28	10252	220	5.0	2.3	2.7	15	H
78. Muskat i Oman	212379	565	3	1413	250	15.4	0.0	15.4	34	P
79. Alžir	2381741	12943	5	28475	250*	-1.2	2.3	-3.5	34	P
80. Jordan	97740	2105	22	5473	260	7.5	2.7	4.8	35	H
81. Irak	434924	8634	20	22448	260	5.7	2.8	2.9	37	E
82. Iran	1648000	26985	16	83654	310	8.0	3.0	5.0	23	F
83. Turska	780576	33539	43	103971	310	5.7	2.1	3.6	40	G
84. Saudiska Arabija	2149690	7100	3	25560	360	8.9	1.7	7.2	46	P
85. Bahrein	598	200	334	780	390	6.8	3.7	3.1	46	P
86. Liban	10400	2580	248	14448	560	5.0	2.6	2.4	101	H
87. Libija	1759540	1803	1	18391	1020	23.1	3.7	19.4	20	H
88. Kuvajt	16000	540	34	19116	3540	5.4	8.7	-3.3
Medijana	434924	5738	25	14770	255	5.4	2.6	2.7	35	
Za čitavo područje	14923410	190730	13	460183	241	5.4	2.4	3.0	40	

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
VI. Južna Amerika										
89. Bolivija	1098581	4680	4	7020	170*	4.4	2.6	1.8	21	P
90. Ekvador	283561	5695	20	12529	220	4.6	3.4	1.2	21	H
91. Paragvaj	406752	2231	5	5131	230	4.4	3.1	1.3	22	P
92. Brazil	8511965	88209	10	220523	250	4.6	3.0	1.6	25	E
93. Kolumbija	1138914	19825	17	61458	310	4.6	3.2	1.4	20	G
94. Peru	1285216	12772	10	48534	380	6.6	3.1	3.5	40	C
95. Čile	756945	9351	12	44885	480	4.3	2.5	1.8	41	E
96. Urugvaj	186926	2818	15	14654	550*	-0.1	1.3	-1.4	29	F
97. Argentina	2776656	23617	9	193659	820	2.6	1.6	1.0	71	G
98. Venecuela	912050	9686	11	92017	950	4.9	3.5	1.4	39	G
Medijana	1005315	9519	10	46709	345	4.5	3.1	1.4	32	
Za čitavo područje	17357566	178884	10	700410	392	4.0	2.8	1.2	33	
VII. Karipsko područje										
99. Haiti	27750	4674	168	3272	70	-1.3	2.0	-3.3	6	P
100. Honduras	112088	2413	22	6274	260	4.6	3.4	1.2	6	B
101. Salvador	21352	3267	153	9148	280	5.7	3.6	2.1	7	A
102. Dominik. Repub.	48734	4029	83	11684	290	4.1	3.6	0.5	16	H
103. Gvatemala	108889	4864	45	15565	320	4.8	3.1	1.7	6	I
104. Kuba	114524	8074	71	26644	330	0.4	2.4	-2.0	23	E
105. Gijana	214969	710	3	2414	340	3.0	3.1	-0.1	27	P

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
106. Nikaragva	130000	1842	14	6815	370	7.2	3.4	3.8	13	F
107. Surinam	163265	375	2	1613	430	13.7	2.1	11.6	65	C
108. Barbados	430	252	588	1109	440	3.7	1.0	2.7	36	G
109. Kosta Rika	50700	1640	32	7380	450	5.6	3.5	2.1	26	I
110. Jamajka	10962	1913	175	8799	460	2.8	2.0	0.8	11	E
111. Gvatemala	1779	318	179	1622	510	2.3	2.1	0.2	18	F
112. Meksiko	1972546	47267	24	250515	530	6.9	3.5	3.4	26	E
113. Panama	75650	1372	18	7958	580	7.9	3.3	4.6	47	D
114. Martinik	1102	324	294	2074	640	4.6	2.0	2.6	29	P
115. Trinidad i Tobago	5128	1030	201	8961	870	7.0	2.6	4.4	15	G
116. Holandski Antili	964	215	223	2580	1200	-0.4	1.4	-1.8	98	P
117. Porto Riko	8897	2723	306	36488	1340	7.7	1.8	5.9	182	G
Medijana	48734	1842	83	7380	440	4.6	2.6	2.1	23	
Za čitavo područje	3069729	87302	28	410915	471	5.9	3.2	2.7	38	
<i>VIII. Južna Evropa</i>										
118. Albanija	28748	2019	70	8076	400	7.8	2.9	4.9	102	G
119. Portugal	91971	9505	103	43723	460	5.9	0.9	5.0	32	G
120. Malta	316	319	316	2042	640	3.4	-0.4	3.8	31	G
121. Jugoslavija	255804	20186	79	141302	700**	5.3	1.1	4.2	145	F
122. Španija	504750	32411	64	236600	730	7.4	0.9	6.5	31	H
123. Grčka	131944	8803	67	65142	740	6.6	0.7	5.9	74	F

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
124. Bugarska	110912	8370	75	64449	770	7.5	0.8	6.7	140	G
125. Rumunija	237500	19721	83	153824	780	8.7	0.9	7.8	114	G
126. Kipar	9251	622	67	5163	830	6.9	1.0	5.9	19	H
Medijana	110912	8803	75	64449	730	6.9	0.9	5.9	74	
Za čitavo područje	1371196	101956	74	720321	707	7.0	0.9	6.1	84	
IX. Razvijena Evropa										
127. Poljska	312520	32207	103	283422	880	6.6	1.1	5.5	101	G
128. Irska	70280	2910	41	28518	980	3.4	0.3	3.1	133	E
129. Mađarska	93030	10255	110	100499	980	5.5	0.3	5.2	110	G
130. SSSR	22402200	237808	11	2639669	1110	7.1	1.3	5.8	206	G
131. Italija	301225	52750	175	648825	1230	5.4	0.8	4.6	71	H
132. Čehoslovačka	127869	14362	112	178089	1240	4.3	0.6	3.7	145	G
133. Austrija	83849	7349	88	97007	1320	4.1	0.5	3.6	77	G
134. DR Nemačka	107901	16002	148	228829	1430	3.9	-0.1	4.0	108	G
135. Holandija	33612	12743	379	206437	1620	4.3	1.3	3.0	204	E
136. Island	103000	200	2	3360	1680	4.6	1.7	2.9	52	G
137. Finska	337009	4688	14	80634	1720	3.9	0.7	3.2	173	H
138. Ujedinjeno Kraljev.	244030	55283	227	989566	1790	2.7	0.7	2.0	178	F
139. Belgija	30513	9619	315	174104	1810	3.8	0.6	3.2	76	F
140. SR Nemačka	247973	58015	234	1172896	1970	4.4	1.0	3.4	215	G
141. Norveška	324219	3819	12	76380	2000	4.9	0.8	4.1	55	G
142. Danska	43069	4870	113	100809	2070	4.1	0.8	3.3	128	H

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
143. Francuska	547026	49920	91	1063296	2130	4.8	1.1	3.7	110 F
144. Luksemburg	2586	336	130	7291	2170	3.9	0.9	3.0	130 P
145. Švajcarska	41288	6147	149	153060	2490	4.1	1.7	2.4	130 P
146. Švedska	449793	7912	18	207294	2620	3.9	0.7	3.2	152 H
Medijana	105450	9937	111	176096	1700	4.2	0.8	3.4	130
Za čitavo područje	25902992	587159	23	8409985	1432	5.3	1.0	4.3	165
<i>X. Ostale razvijene zemlje</i>									
147. Južna Afrika	1221037	19167	16	124585	650	6.0	2.3	3.7	44 D
148. Japan	369765	101090	273	1202971	1190	10.9	1.0	9.9	270 H
149. Izrael	20700	2745	133	37332	1360	8.0	3.3	4.7	122 G
150. Novi Zeland	268675	2751	10	55020	2000	3.9	2.2	1.7	189 G
151. Australija	7686810	12031	2	249042	2070	4.4	2.0	2.4	216 G
152. Kanada	9976139	20772	2	510991	2460	3.7	1.9	1.8	242 H
153. SAD	9363353	201152	21	8005850	3980	4.8	1.4	3.4	461 G
Medijana	1221037	20772	16	249042	2035	4.8	2.0	3.4	216
Za čitavo područje	28906479	359708	12	10185791	2832	5.3	1.4	3.9	360
S V E T									
(Izuzimajući nenaseljene površine koje nisu obuhvaćene pobrojanim zemljama)									
Medijana	212379	4688	32	12529	270	4.4	2.2	2.3	26
Ukupno	133635015	3477898	26	22989725	661	5.1	1.9	3.2	111

NAPOMENE:

— Podaci o površini, broju stanovnika i gustini naseljenosti uzeti su iz *Statistical Yearbook*, UNESCO, 1969. str. 15—22, takođe i podaci o broju diplomiranih na 100.000 stanovnika, str. 369—383.

— Podaci o društvenom proizvodu per capita u 1968. godini, stopi rasta stanovništva i društvenog proizvoda per capita 1961—68. za pojedine zemlje uzeti su iz *World Bank Atlas*, IBRD, 1970.

— Ostali podaci za zemlje, područja i svet u celini izračunati su na osnovu prethodnih.

Oznake:

— Jedna zvezdica iznad cifre u koloni 5 označava podatak iz 1967. godine, a dve zvezdice u istoj koloni označavaju procjenu veličina od strane IEN (S. Stajić).

— Oznake u koloni 9: A = podatak iz 1969, B = 1960, C = 1962, D = 1963, E = 1964, F = 1965, G = 1966, H = 1967, I = 1968.

Znak »P« u istoj koloni znači da je podatak procenjen, jer ga nije bilo u pomenutom izvoru, a izračunat je kao prosjek dva prethodna i dva naredna raspoloživa podatka iz iste grupe zemalja; tamo gde 2 + 2 podatka (ispred i iza) nije bilo, uzet je prosjek raspoloživog manjeg broja podataka (1+2, 2+1, 1+1).

Dve tačke u istoj koloni (..) — NR Kina, Kuvajt, Zapadni Irijan i Butan — znače da ne raspolažemo podacima, a nismo se upuštali ni u procenu.